

Váci út

CSATÁR IMRE

LANGER KLÁRA

Mintha irdatlan messzeségben volna a város. Pedig még öt percre sincs. A Körút neonfényei nem villannak ideig, zsvivaja dongásként sem hallatszik, s a tarka kirakatok, amelyek a városban megállásra készítetik a dolguk után sietőket, ritkák errefelé. Ez a végtelenbe futó széles út, pusztulásra ítélt öreg házaival, közéjük ékelődött új palotáival, ahol ma is apró műhelyek, léckerítés-övezte vastelepek és raktárházak váltakoznak magabiztosan terpeszkedő hatalmas gyárakkal, s a mindenben eluralkodó szürke színt csak a fák zöldje és az ég kékje enyhíti, — ez a munkára termett, ezeknek kenyeret adó út: a Váci út.

Annak, aki szenvtelenül lépked kövein, vagy csak a villamos ablakából tekintget kifelé, semmit sem mond a tájék. De aki bekukkant öreg házaiba, gyáraival ismerkedik, s azokkal, akiknek már apái is itt éltek, annak számára beszédessé válik a Váci út, s kitárul a múlt, mely nélkül a jelen sem érhető.

A MÚLT

Hogy ki építette az első műhely falait a Vizafogó bozótjai között, ki tudja már? A térkép, amelyet forgatok, kopott és rojtos szélű, ezt a vidéket mutatja, úgy a múlt század végén. Egyedüli, ma is ismert támpont a Vig-színház. De körülötte aztán seholy semmi. Az Új-Lipótváros (ma a XIII. kerület része) helyén a sík mező. A Váci úton még csak itt-ott ütöttek tanyát a gyárak. A Kogler az elsők között — közel a Körúthoz —, arrébb a Balgógépgyár, a Wörner, aztán a Nicholson, a Gazdasági Gépgyár és a piros téglás, börtönként terpeszkedő Schlick. Aztán újra semmi, mezőség, tocsogók, bozót. De néhány év múlva már áll a Magyar Acél, három apró üzem — a Láng, az Eisele és a Sangerhauser — egyesüléséből megszületik a Láng Gépgyár, s felépülnek a Danubius szerelőszínei is. Hogy a Rákos-patakon túl mi van, arról a térkép már nem beszél. De tudjuk, él már Újpest — ott, hol a Váci út a Dunához simul, ócska viskók, apró műhelyek és raktárak tövében Wolfner úr nemsokára felépítteti bőrgyárát, s azt követi majd a többi, a hajójavító, a bútorgyár,

a lámpagyár. Mint eső után a gomba, úgy szökken talpra errefelé gyár gyár után, a múlt század végén. Budapest nagyvárossá alakulásának, a tőke terjeszkedésének kora ez. S jönnek az Alföldről, Tiszántúl nagybirtokairól a földnélküli nincstelének, a stájer, a cseh mesterlegények, hogy ipart teremtsenek. Ők húzzák fel a Váci úton az első gyárfalakat, és ők az első lakói, hetibéres kiszolgáltattottjai az első bérkaszárnnyáknak.

Nemigen őrzik fényképalbumok, milyenek voltak ezek a régi-régi gyárak, és hogyan éltek munkásai. De őrzi e múltat ideig-óráig még az emlékezet. Akadt olyan is, aki írásba foglalta, amit látott. „Mosdó nincs, déli fűjás-kor rohannak a fűszereshez, hogy ötkrajcáros ebédjüket elköltsék” — írja Segesdi Lajos. egy idős angyalföldi munkás, és szavai nyomán szinte meglevenedik az egykori kép: „A Ferdinánd-hídnál magas léckerítés mögött barakkok. A kerítés Váci úti sarkánál fuvaroskocsik, lóhússzék. Egy-egy barakkban 10—12, ajtó, vagyis 10—12 konyhaajtó mögött 15—20 család. Itt éltek, míg a telep, a Duna-parti szükséglakások fel nem épültek... Az Aréna út környékén, túl az öreg temetőn, már egy ideálisabb proletár lakótelep, közös vécé, de egyszoba-konyhás lakások... Aztán a Csángó-ház, a fuvarosház környéke. Lakói kezd-

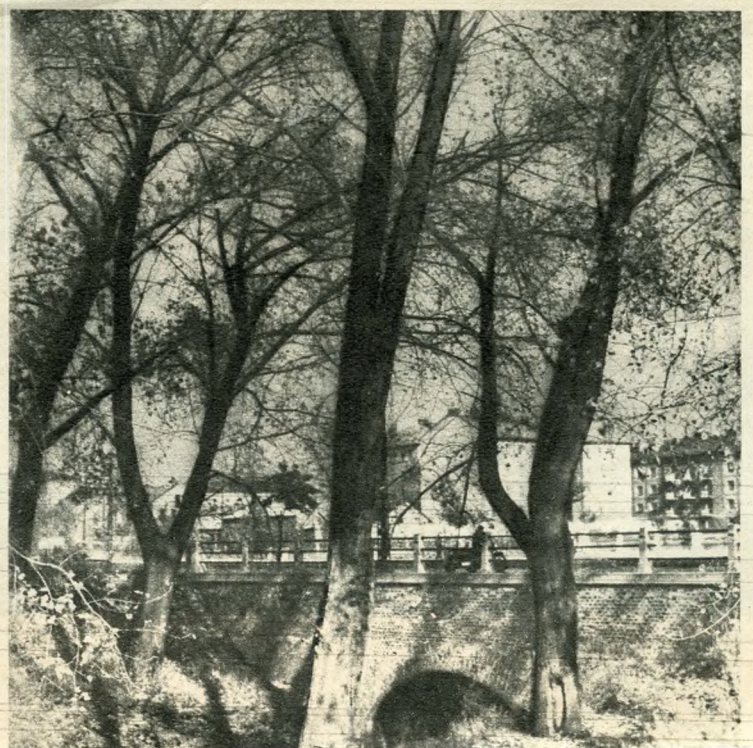
ték a bojkottot — harci eszköz volt ez akkor-tájt —, megtagadták a lakbérfizetést. A bojkottot átvette a Hétház, a Tizenháromház, és gyűlés volt a Concordia-kert lombos fákkal húsított udvarán, a Jancsics-rét füves zugában. S jöttek a rendőrök, beavatkoztak, sok rendőrfej tört be itt akkoriban... ”

S a gyár, a munkát adó, milyen volt? Rozoga fahodályok a Lángban, amelyek minden évben kigyulladtak, összeomlással fenyegető csarnokok a Hajógyárban, zsúfoltság a Magyar Acélban. Az egykori Höcker-gépgyárról — ma Acélöntő- és Csögyár —, így vall egy másik idős tanú: „Kosz és piszok, középkori állapotok. Fürdő építését kértük, hosszasan.

A patak ma is békésen folydogál szűkre szabott medrében, s a fák is régi ismerősök: gyerekkorunk csemetái sudár óriásokká magasodtak

Nap sűti az öreg gangot, a Váci út 100 udvarát, Guzsikék, Doló bácsi és Főrisék otthonát

Egy darabka a régi-régi Váci útból: a Tizenháromház. Látott gyárakat születni és meghalni, lakósztrájkokat és kilakoltatottakat, csüggedt munkanélkülieket és az utcán tüntetőket, megérte az új világot is, amikor, vele lassan együtt süllyed el minden, ami a múltira emlékezett

két éven át heti 50 fillért vontak le erre a célra. Halálgyár volt a neve a Höckernek. Mert naponta kétszer is megállt a mentőautó, hogy elvigye a kokszt-szárító gázmérgezettjeit...

A Göncöl utca sarkán egy kertész házacskában — odalátszanak az új toronyházak — hallgattam az apró termetű kőművest, Németh Feri bácsit, aki 76 esztendejének emlékei között bányászva, 1912 májusának véres csütörtökjéről beszélt, amikor a feldühödött proletártömeg végigdübörgött a Váci úton, hogy a Parlament elé jusson. S élnek talán még és tanúskodhatnak — itt meneteltek tizenkilenc nyarán Salgótarján felé — a ti-

zenegyes vasas zászlóalj veteránjai közül is néhányan. Mint ahogy itt élnek valahol az egykori lánggyári tanoncsztrájk résztvevői, 1930. szeptember elsejének tüntetői, és a nyolchetes hajógyári bedózsztrájkra, a nagy próbatételre emlékezők.

S aki a Váci út történetjére kíváncsi, zarándokoljon el oda is, ahol egykor a kocsmák álltak. Kopott székű, rojtos terítőjű, piszkos, Váci úti kocsmák! Ide tért be a munkás, hogy — ha futotta rá — lehajtsa egy fröcsöt, de kecskelábú asztalai fölött dugták össze fejüket azok is, akik harcra szervezkedtek. Mert mozgalmi tanyák voltak ezek a kiskocsnák. A Krebsz-vendéglő, a Váci út 86-ban,

ahol 1912 véres csütörtökjének egyik gyűlését tartották. S az a másik ott, a Váci út 165-ben, ahol az ellenforradalmi terror kellős közepén, 1921-ben, az építőmunkások ajkáról először szállt fel szabadon az Internacionálé. Aztán a Váci út 59, a famunkások tanyája, a Kirchnopf vendéglő, a Pálma kávéház, a szervezkedő Szocialista Munkáspárt párthelyiségei 1925-ben... Ricsajos tanyák, egykor élt kiskocsmák, ti is a történelemhez tartoztok.

„Sok rózsa nyíltott egykor erre, Sok ifjú vér e vén úton...” Sokat látott ez a vén, mondják azt is, unalmas, gyárak övezte, szürke út. Látott harcokat és megtorpanásokat, látta a lerombolt gyárak körül kenyér nélkül ödöngőket, és azokat is, akik ellenállásra buzdítottak, látta az Izzó felé tartó Kiliánt, a Lánggyár előtt röpcédulákat osztogató József Attilát, látott éhséget, nyomort, háborúkat, és látta munkások szemében kigyúlni az örömszikráit ama nevezetes, nagyon hideg január 13-án, 1945-ben, amikor szállt a hír, mint a szélvész: szabadok vagyunk!

A JELEN

Ha egy nap — talán próbaképpen — a Váci útra hárulna a feladat, lássa el iparcikkal egyedül az országot, azt hiszem, nem vallana szégyent. Gyárt villanymotorokat és orvosi műszereket, gépeket a mezőgazdaságnak és acélöntvényeket új gyáraknak, dieselmotorokat és gőzkazánokat, egész vegyi gyárakat és hatalmas malmokat, csavart minden elképzelhető méretben és a világ minden lakatfajtáját elképzelhetetlen mennyiségben, gyárt hajókat távoli országok vizeire és tengerjáró óriásokat a hazai flottának, készít zsákokat és ponyvát, habkönnyű színes selymeket és díszes paszományt, darut és kötszert, adócsöveket és hőpalackot, vastag cipőtalpat és finom sevrót kecses női cipőkhöz, vadak drága prémjét utánzó bundákat és lemezt, amelyből szép túratorok készülnek, izzólámpát a tengeren túlra és apró, hüvelyk nagyságú, de annál értékesebb tranzistorokat a világ négy tájára, javít gépeket és autókat, ad vizet és áramot — a Sziget utcától a Megyeri-csárdáig.

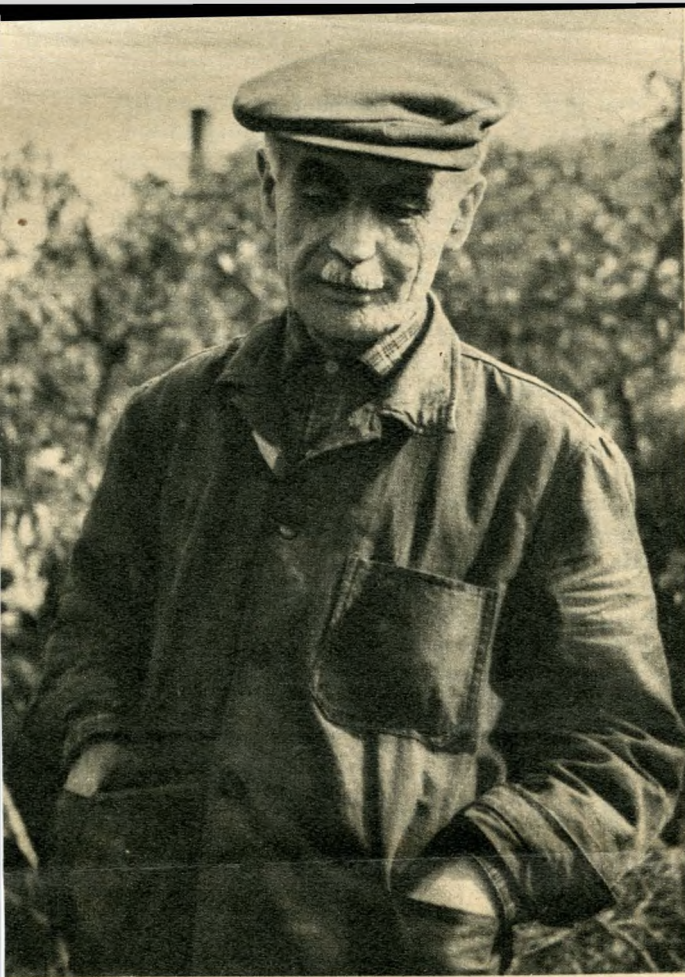
De mit ad a Váci út azoknak, akik ezt a temérdek értéket teremtik? Mit ad például a Guzsik családnak, a Váci út 100-ban? Úgy érzem, betolakodó vagyok. De csak az első pillanatban. Mális nyílik az ajtó, és belép — kék szemű kíváncsian csillog — Szabó Károly. Doló bácsinak ismeri itt mindenki. Aztán a húga kukkant be egy percre, hamarosan széket kerít, és közénk telepszik. A gyerekek is megérkeznek nagy vidáman. Kati, Doló bácsi kislánya, meg Pista, a Guzsiké. Főris Aladár is benéz, Doló bácsi sógora. Alig férünk már a pöttömnyi konyhában. A vendégnek fekete készűl — és folyik a szó a múltból, életről, napi gondokról. Mintha tegnap, tegnapelőtt is így beszélgettünk volna.

Guzsik bácsi mázoló a Hajógyárban. Ha megvan a havi harminc túlóra, 2300 forint a keresete. Felesége — húsz évig papírgyárban dolgozott, beteges — bedolgozik egy szövethézagba. Ő öt-hatszáz forinttal járul hozzá a család jövedelméhez. Az idősebbik fiú, Guszti, ő még tanul, a gépipari technikumba jár, negyedikes. De Pista, a kisebb — nem fűlt a foga az iskolához, igaz, kitűnően rajzol — már keres, ezerkétszáz forintot hoz haza, betanított munkás az Autómotorjavítóban. Kértem, mit szereztek az utóbbi években?

— Nem sokat — feleli Guzsik néni, de aztán mégis számolni kezd:

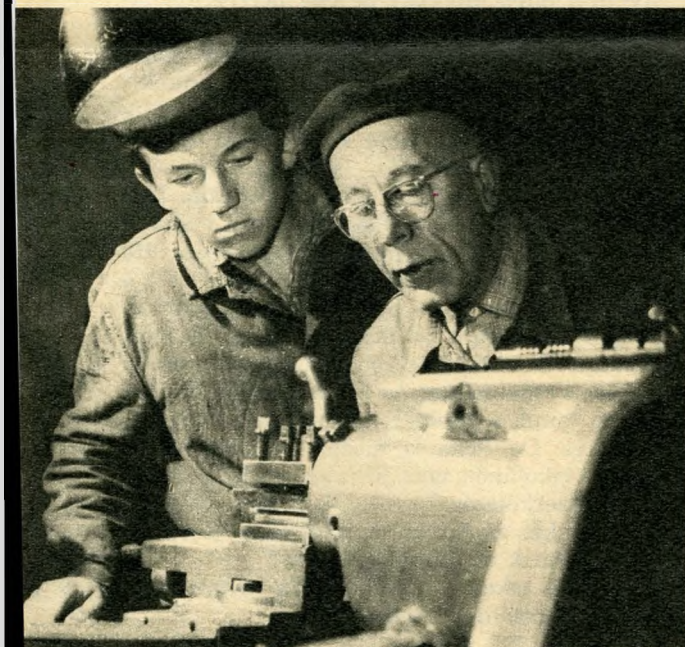
A kőszőrűgyár talán még napfény csillan, de az öreg bazaltkockákon már az ősz jelei, hulló falevelek

Az aprócska angyalföldi kertben, maga nevelte virágok között Németh Feri bácsi 1912 májusának véres csütörtökjére emlékezik

Mai Váci úti srácok

— Hát a két éjjeliszekrényt, egy asztalt székekkel, aztán a háromajtós nagyszekrényt, a nyereségrészesedésből meg a spórolt pénzből.

— Ruha?

— Ruhánk, az van. A férjemnek három öltöny, a gyerekeknek kettő-kettő, télikabát, ballonok, ingek, cipők. Erre sok megy.

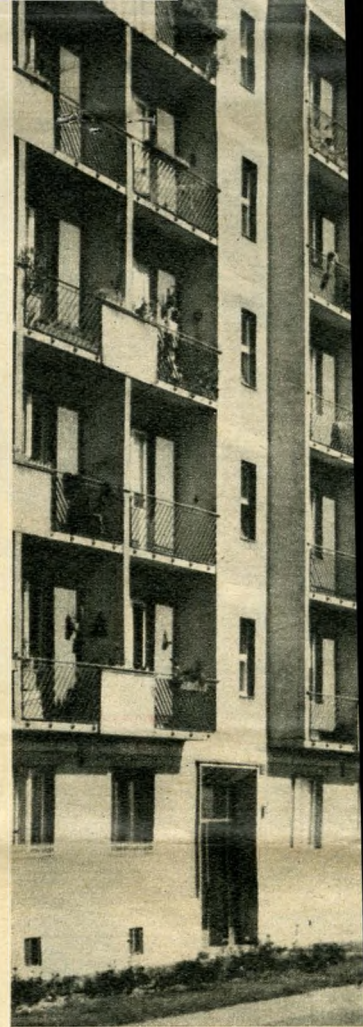
— Szórakozás?

— A rádió, a könyv, meg a mozi.

Nem, tv-re nem gyűjtenek, nekik nem futja. De a házban azért tizennégy tv-tulajdonos van, és ők hol itt, hol ott vendégeskednek. Guzsik néni színházba is jár — mert a József Attila Színház is a Váci úté —, legutóbb egy barátnőjével a II. József császárt látta. S a könyv — háromszáz kötetük van — a minde-
nük.

A könyv kibővíti a társalgást. Doló bácsi eldicsekszik vele, nekik is van úgy négyszáz kötetük. Mert egy nyugdíjasnak, mondja — huszonkét évig volt lakatos a Magyar Acélban —, van ám ideje olvasni. Meg a felesége — ma is az Acél munkása — ő is szereti a könyvet, a Kati gyerekről, vegyipari szakiskolász, nem is beszélve. És sorolják amit olvastak: Zolát, a Háború és békét, a Milliók Könyvtárának valamennyi kötetét, könyveket utazásról. Mert utazni — még így könyvben is — jó dolog. S máris Szigliget a téma, ahol Doló bácsi négyszer is üdült, aztán Szilvásvárad, Balatonföldvár — egy-egy esztendő nyaralóhelye —, s a gyönyörű Balaton-part, amelyen végigkocsikáltak a barátok autóján. Aztán újra a ma gondjai közé zökkenünk. Főris sógor — csigafuróköszörűs volt a Magyar Acélban, ma a Külkereskedelmi Minisztérium előadója — a házbeli eszpresszót szidja; valójában italbolt. Hogy koszos, s részeg vendégei a járókelőket molesztálják. — De olyan kisvendéglő, mert az Árpád-híd Étterem nem egy nyugdíjas bukszájának való, ahol olcsón lehet enni, nincs erre felé — toldja meg Doló bácsi. Aztán szó kerül a minisztériumra, milyen ott az élet, azokra is, akik, mint Főris Aladár, távol kerültek a gyártól. Verlein Ferencet említik, aki most igazgató, Paulus Jánost, aki a Minisztertanácstól ment nyugdíjba, Szarka Károlyt a Lángból: miniszterhelyettes a külügyben; egy tábornok nevének török a fejüket, meg egy miniszterén, mondják, rég nem látták erre fele... Aztán újra az italboltra ugrik a szó, onnan meg a házra, ahol bizony elkelve néhány fürdő, ha a könyvesbolt nem vette volna el a helyiségeket raktárnak. — Látja, mi csak itt maradtunk, ebben a régi házban — mondja lemondóan Doló bácsi. De

Ahol egykor csak ócska kalyibák virítottak és a rongylabda messze szállt a Tarnai rét rozstáblái fölött, ma új házak sora keretezi a Rákospatak partját

valaki kiigazítja: — Hiszen a Váci út új házaiban se milliomosok laknak.

Lassan elfogy a szó. Katit egy számtanpélda ürügyén kihívják, Pista utána surran. Főrisék is szedelőzködnek. Búcsúznak. Végigmegyek a sötét függőfolyosón, a lépcsők töredezettek, a világítás szegényes. Nyolcszáz család, úgy háromezer ember lakik e házban, kitelne belőlük egy falu. Honnan vegyennek máról holnapra ennyi új lakást? Nehéz letörölni a múlt emlékeit.

Mikor az Árpád-híd mellett az első kapavágás megtörtént, senki se hitte még, mi lesz itt néhány év múlva. Azóta magasba szökkennek az első, olasz stílusú hatalmas paloták, és a látvány megszokottá vált. Budapest legszebb része alakul ki a szemünk láttára. Az élen nyolc-kilenc emeletes házak, a szivárvány színeiben pompáznak, mögöttük apróbb, de a Duna felé tizenhat emeletesek is lesznek, meg hosszan elnyúló szalagházak. Ha minden fei-
épül, 5800 családnak lesz itt otthona. Aztán az

Ahol lágyan simul a folyóhoz az öreg Váci út, az összekötő vasúti híd ível át...

új tizenhattermes iskola, az új bölcsőde mellé új gimnázium is épül, már ma is üzlet üzlet hátán, a házakban éjjel-nappal távfűtés, és mindenütt zöld és zöld, üde parkok, frissen ültetett fák. Angyalföld visszakapja a természetet, amelyet egy kegyetlen kor elrabolt tőle.

Szépek, szemet gyönyörködtetőek ezek, a Váci út új képét formáló paloták. De azért ne feledjük, a Hétház és a Tizenháromház még régi, és a patakon túl is csak az Adócsőgyár, meg az autóiipari szakiskola impozáns épületei visznek némi derűt a szürkeségbe. Öreg, kopott házak mindenütt, s túl az összekötőhídon, ott, ahol — mint a mesében — háromfelé visz az út: Angyalföld, Megyer meg Újpest felé, kilométereken át földbe süllyedt házacsok karéjában állnak a gyárak. Az Egyesült Ízzó új irodaháza is úgy rugaszkodik itt a magasba, mint Góliát a törpék birodalmában. S kevés az üzlet is errefelé, egy áruház is elkelve valahol, s kevés a szórakozó-

hely is. Hová lettetek ti, régi Váci úti mozik, a Hazám, a Népmozi? — Megyertől a Nyugatiig egyetlen egy mozi sincs. Szóval van még mit tenni, éppen elég.

A JÖVŐ

Láttam a tervrajzát annak az új városrésznek, amely az Árpád-hídfőtől a Dunáig és a Csanádi utcáig terjed majd. A tanácselnök-helyettes a pártház mellett kialakítandó új városközpont képét festette elém. Valóban, nagyon szépek ezek a tervek. A Láng Gyár igazgatója, Bárányos János elmondta, mi mindent szeretnének építeni, hogy még többet tudjanak termelni. Ha a gyárak rekonstrukciós vágyait mind sorra-rendre elmesélhetném, új gyárkolosszusokról kellene beszélnem. Mindez, kétségtelen, a jövő, az új Váci út. De

én az emberekre voltam kíváncsi. Azokra, akik majd itt dolgoznak ezekben a megújult üzemekben és itt laknak az új Váci úton. Velük is találkoztam. A Bólyai János Gimnázium negyedikesével, a 21-es intézet jövőendő vasasaival és az autóiipari intézetnek a satut alig elérő apróságával. Valaha, emlékszem — úgy harminc évvel ezelőtt — a tripoliszi barakk-iskolából negyven diák közül hárman kerültünk középiskolába. Ketten a Váci úti polgáriba — ez volt errefelé a világ teteje —, és egyikünk gimnáziumba, Újpestre. A Bólyainak most hatszáz tanulója van, de rajta kívül is még vagy tucat középiskola Angyalföldön. Kitérült itt minden kapu.

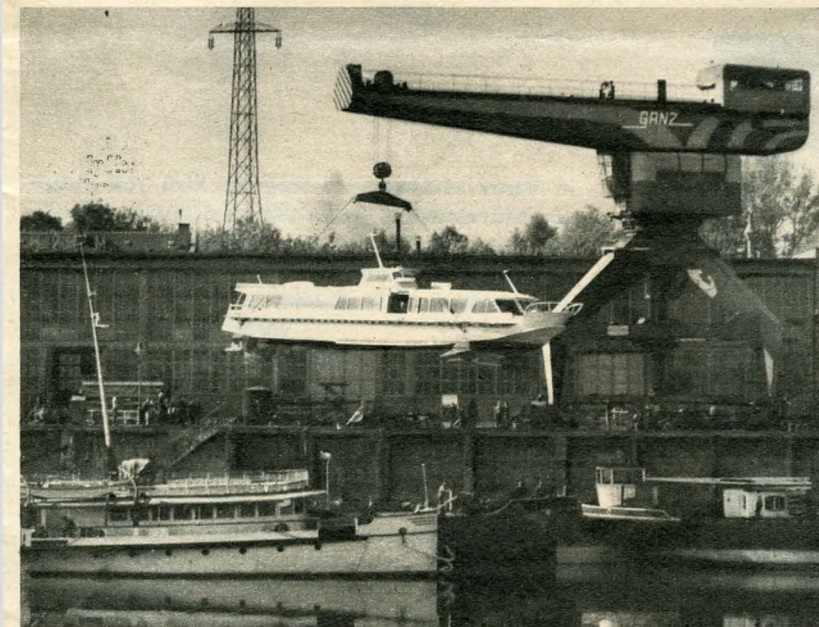
Kérdem a bolyaisoktól, mi jut eszükbe a Váci út nevére. — Ők sorban — Vince Matyi, Sándor Pista, Nehéz-Poszony Pista, Horváth Zoli — felelnek: — A százéves Láng Gyár, a véres csütörtök, a régi harcok. — Honnan tudjátok? (Mert meglep, amit mondanak). — Aputól, anyutól, tanultuk. — S a mai Váci útról mit tudtok? S felelik: — A Hajógyárba járunk dolgozni, ismerjük a munkásokat. — Angyalföld a munka földje. — A Ki mit tudban jazz-együttesünk, táncegyüttesünk nyert, itt tanulnak Pesten a legtöbben.

Az autóiipariaknál is jártam — hétemeletes épületben, gazdagon felszerelt műhelyekben ötszáz gyerek tanul —, keresztül-kasul bejártam a birodalmukat, beszélgettem kicsinnyel és naggyal, és betűzgettem az ákombakomokat, a kitépett irkalapokat, amelyeken az elsőévesek feleltek — névtelenül, mert csak a válasz fontos —, hogyan élnek, mit olvasnak, mi vonzza őket a szakmához, és arra is, hogy mi a hazaszeretet. Az egyik irkalapon — nagy, gömbölyű betűkkel — így felelt a kérdezett:

„Az, hogy jól tanuljak és hogy jól dolgozzak.”

*

Nekünk, gyerekeknek, annak idején, ha a Csavargártól Pest felé néztünk, a Lánggyári kanyar jelentette a határt. A fákon túl nem tudtuk, mi van. Járom újra a Váci út kopott bazalkockáit, s eszembe jut ez a régi-régi emlék. A Dagály utca sarkán az első ének törő toronyház. Felmegyek a kilencedik emeletére, és kihajolok a folyosói erkélyről. Szemben az alacsony házak karéjából kivillog a Thälmann utcai új épületek világos tömbje, balra a Duna csíkja és a Hármashatárhegy kéksége keretezi a horizontot. A Váci útról — valóság ez, jelkép is — messzire lehet ma látni.

S túlhan a Hajógyár

Reggel tíz- és tízezrek indulnak munkába, s délután és este újra emberek sűrű tömege tódul ki a gyárkapukon

